

משולש מסקרן: משה ליפשיץ – שטפן (סטפן) וולפה – נתן אלתרמן!

אלישע פורת

בין יצירותיו של משה ליפשיץ מצאתי גם את שיר-הזמר "שִׁים שְׁלוֹם", שנדפס גם בשם "שִׁיר הַגִּנְנִים". אפשר למצאו בנקל באתר הנפלא [זמרשת](#). מלים ומנגינה, במסגרת המפעל לשימור הזמר העברי. כתודה לאליהו הכהן, שסייעני, אוסיף כמה מלים:

שיר הזמר משל ליפשיץ, 'שִׁים שְׁלוֹם', 'שִׁיר הַגִּנְנִים', הולחן בידי שטפן (סטפן) וולפה, והושר בקיני תנועת 'השומר הצעיר', הופיע בספר/חוברת "ברון יחד: שירון ליובל תנועת השומר הצעיר 1913 - 1963", מפעלי תרבות וחינוך מס' 145, 1963 תשכ"ד, עמוד 52. השיר תורגם לעברית בידי **נתן אלתרמן**, והוא אחד מארבעת שירי הבלדות **שאלתרמן** תרגם, וולפה הלחין.

בשום מקום, עד היום, לא צויין ששיר הזמר הזה תורגם לעברית בידי **נתן אלתרמן** הגדול! אליהו הכהן מחזיק במקור השיר, שנדפס לראשונה עם שירים נוספים בשנת 1938. והנה דבריו:

ארבע בלדות למקהלה מעורבת

פרטיטורה בשביל מקהלה

מלים של מ. ליפשיץ

מנגינה סטיפן וולפה

אפוס A 27

כל הזכויות שמורות

העתקת הקולות וקצורים וכו' אסורים לפי הח'ק

copyright by stefan Wolpe Jerusalem

ירושלים 1938

נמצא למכירה אצל בנו בלן, ירושלים, רחוב הנביאים

החוברת עצמה מודפסת במכונת כתיבה ומשוכפלת. מי שהקליד (בצורה לא הכי מדוייקת) הוא אדם בשם **אורי פרידמן** מירושלים.

מעל כל טקסט של שיר כתוב: מלים - **ליפשיץ**---מנגינה - **סטפן וולפה**. אין זכר לשם של מתרגם.
[כלומר שמו של **אלתרמן** כמתרגם, לא נזכר בפרסום זה].

השירים המופיעים הם אלה:

שיר ראשון - זאת היא הבלדה
שיר שני - על אדמתנו זאת הברוכה
שיר שלישי - שים שלום
שיר רביעי - החיילים צאו ללחום

העותק הנמצא אצלי נושא את הקדשתו האישית של **וולפה** בגרמנית, למנצח **שלמה קפלן**, כתובה בעט נובע ונושאת את התאריך מרץ 1938.
האיות העברי מתחת לתווים הוא בכתב יד ובניקוד.
מתחת לתווי השיר הרביעי כתוב באותיות גדולות: חיים ואומץ.

עד כאן אליהו הכהן, ואני מוסיף: שטפן (סטפן) **וולפה**, 1902 – 1972, - דוד רחוק של המלחין **מיכאל וולפה** איש שדה בוקר -, היה "יקה" בעל השקפות שמאליות אדוקות. מוסיקאי כישרוני שניבאו לו גדולות. עם עליית הנאצים לשלטון ברח מגרמניה ארצה, אך הוא לא נקלט בארץ וירד לארה"ב, שהה בארץ משנת 1934 עד שנת 1938. שם הוא זוכה בשנים האחרונות להתעניינות מחודשת ביצירותיו. **ליפשיץ ו-וולפה** היו קרובים מאד, מסתבר, בהשקפת העולם שלהם, השמאלית קיצונית, שהולידה בין השאר גם את הזמר הזה.

השיר נדפס לראשונה, מלים ומוסיקה, ללא ציון שם המתרגם, בחוברת "ארבע בלדות למקהלה מעורבת", ירושלים 1938. (וליתר דיוק: ארבע בלדות למקהלה מעורבת [תווים] / מלים של מ.
ליפשיץ; מנגינה סטיפן **וולפה** ...

ארבע בלדות למקהלה מעורבת [תווים]

אתחלתא: החיילים צאו ללחום למען המולדת [תווים]

אתחלתא: זאת היא הבלדה על החיילים האלמונים [תווים]

אתחלתא: על אדמתנו זאת הברוכה [תווים]

אתחלתא: שים שלום לאילן הנותן לי טובו [תווים]

והובא בשנית, שנתיים מאוחר יותר, תחת השם "**שיר הגננים**", בשינויים זעירים, עם ציון שמו של **נתן אלתרמן** כמתרגם, בחוברת "השומר הצעיר", ב"דפים לספרות", 16 במאי 1940. פעם שלישית נדפס השיר, ללא ניקוד, בביטאון תנועת 'השומר הצעיר', "על החומה", 12.2.1956, עמ' 19. במדור 'שיר חדש', עם תווים ואיור.

אפשר ללמוד מכך ש**וולפה** לא התכוון לכתוב זמר-עם אלא שיר למקהלה. אך השיר התחבב מאד על הקהל והפך לשיר-זמר מוכר. כאמור הוא הושר רבות בקיני תנועת "השומר הצעיר". עד היום,

מזה עשרות שנים, השיר הוא פריט חובה, בהגדת ליל הסדר בקיבוץ מזרע! ורבים מבני הקיבוץ מכירים אותו היטב. אין לי ספק שגם מילות התרגום של **אלתרמן** יש להן חלק בחיבובו של השיר על המזמרים אותו.

נשאלת כמובן השאלה: מאיזו לשון תרגם **אלתרמן** את השיר? משה **ליפשיץ** היה אמנם משורר יידיש ידוע, אך שלט היטב בגרמנית וגם כתב בה מחזות סיפורים קצרים ואולי גם שירים. **אלתרמן** שלט היטב בשתי הלשונות ותרגם משתיהן. לא מצאתי בדפוס הוראה ברורה בעניין. לכן יורשה לי, עם כל הזהירות המתחייבת, להניח, ש**אלתרמן** תרגם את ארבע הבלדות מגרמנית! **משה ליפשיץ** לא ידע עברית מילדותו. רק עם הגיעו ארצה, 1935, החל ללמוד את הלשון המדוברת בצד לשון השירה. הוא נסתפח לחבורת 'יחדיו' 'טורים' ועמה נדד אל "השומר הצעיר" ואל "הדפים לספרות", עם **רפאל אליעז לאה גולדברג עזריאל אוכמני** ואחרים. בראש החבורה עמד כמובן **אברהם שלונסקי**. מצאתי עדות משנים אלה על עילגות הלשון של **ליפשיץ**, "ספק עברית אשכנזית ספק עברית ספרדית". הוא לא היה מסוגל בסוף שנות השלושים לכתוב בעברית שיר כמו "שים שלום".

מצד שני, **אלתרמן** גילה עניין רב באיש **ליפשיץ**, ומסתבר שגם ביצירתו. בזיכרונותיה של **לאה גולדברג**, היא מספרת דבר מפתיע, על ידידות קרובה שנתהדקה בין **יצחק שדה** ובין **ליפשיץ**! יש להניח שגם **אלתרמן** ישב שם ליד השולחן והרים איתם כוסית או שתיים... על פי עדותו של המלחין **מיכאל וולפה**, דובר במשפחה, לפני שנים רבות, על הקרבה בין **וולפה לאלתרמן**. מיכאל מדייק ואומר, שלמעשה דובר על כך ש**אלתרמן** 'חזר' אחרי **וולפה** שהסתייג. הוא ראה בו לא רק מוסיקאי גדול שטרם נתגלה, אלא גם דמות של "יקה" מרתקת. הקשר הזה הוא כנראה, שהניב את שיר-הזמר וחלקים אחרים של הבלדה. יש להזכיר שהזוג **וולפה – אלתרמן** כתבו יחד שלושה שירי זמר נוספים.

ולמילות השיר, שיש בהן נימה סוציאלית חריפה, עילוי ושבח ל"אדם הפשוט", אותו דגם אנושי אבסורדי נכסף, מבית מדרשם של הקומוניסטים, שגם **אלכסנדר פן** נדרש לו, אפשר להוסיף קריאה נוספת: רוח פציפיסטית, שוב בדגם שעוצב בהתאם לאינטרסים הסובייטיים, הבתר-מלחמתיים, מנשבת בשיר. וממש מושך להציבו ליד השיר המפורסם של השניים "אל תתנו להם רובים!".

אישור מעניין ליחסו המעריץ והמסור של **אלתרמן לליפשיץ**, ניתן למצוא במספד הנפלא שכתב עליו לאחר מותו, שנדפס לראשונה ב"מחברות לספרות", אפריל 1940, וכונס שוב ב"במעגל", 1975. מספד מרגש שנטבעו בו צירופי לשון יפים במיוחד, היפים לקריאה ושימוש גם היום!.

הנה כי כן, ראינו כיצד משולש מסקרן, כביכול בלתי אפשרי, מניב שיר זמר מאריך ימים, בסוף שנות השלושים, בתל אביב שבפלשתינה-א"י, הקולטת אל חופה פליטים יהודים מאירופה הדוויה העומדת לעלות בלהבות. הנה מילות השיר כפי שנדפסו שם, יש הבדלים קטנים בין שתי הגרסאות, המושרת והנדפסת:

שיר הגננים

שים שלום לאילן הנותן לי טובו
והיה לו מגן מבדד ומסער!
אל תבוא מגפה, מלחמה אל תבוא
לשסע אותי ואת בני הנער.

הקטן באדם, מה תרצה ותשא?
רק חומת עבודה וצל גג מעליך!
שתשא ברצון את הרבה העמל
ותאכל במנוחה את מעט הקלם.

לכבשת העני, לביתו ולגן
שים שלום משודד ומזאב טורף טרף!
כח תן ובינה לאדם הקטן
לעמד מול נושאי המצוק והחרב.